

Robert Polaczek

Akademia Ekonomiczna w Poznaniu

ANALIZA WSKAŹNIKOWA JAKO PODSTAWOWA METODA OCENY EFEKTYWNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTWA

1. Uwagi wstępne

Funkcjonowanie każdego przedsiębiorstwa jest uzależnione od osiągania odpowiedniej efektywności gospodarowania. Kształtowanie efektywności jest skutkiem podejmowanych decyzji, co oznacza, że efektywność ma dla przedsiębiorstwa istotne znaczenie, gdyż:

- 1) prawidłowy pomiar i ocena efektywności pozwalają na zidentyfikowanie obszarów przedsiębiorstwa, w których zaangażowane zasoby są najkorzystniej pomnażane,
- 2) właściwy pomiar i ocena efektywności umożliwiają budowanie sprawiedliwych systemów oceny przedsiębiorstwa, a na ich bazie systemów motywacyjnych [Dudycz, Brycz 2006, s. 91; Hamrol 1992, s. 35].

Tym samym podstawowym problemem staje się właściwy pomiar efektywności przedsiębiorstwa, a następnie prawidłowa jej ocena. Narzędziem, które zapewnia pomiar efektywności, jest analiza wskaźnikowa. Należy podkreślić, że obecnie analiza wskaźnikowa wykorzystywana jest także w zarządzaniu wartością przedsiębiorstwa.

Główną przesłanką podjęcia tematu jest to, iż osiągnięcie celu nadrzędnego przedsiębiorstwa, czyli maksymalizacji jego wartości, wymaga cyklicznego pomiaru i oceny efektywności gospodarowania. W świetle powyższego celem niniejszego opracowania jest dowiedzenie, że analiza wskaźnikowa jest podstawową metodą oceny efektywności przedsiębiorstwa.

2. Podstawowe informacje o efektywności

Przez efektywność w ujęciu ogólnym należy rozumieć stosunek efektów do nakładów poniesionych w związku z ich osiągnięciem. Przedsiębiorstwo, prowa-

dząc działalność, może, chce i musi się kierować efektywnością. Pojęcie efektywności jest jednak wieloznaczne.

Efektywność, jako miara określająca stopień gospodarowania, jest pojęciem ogólnym. Takie pojęcia, jak: produktywność, rentowność, sprawność oraz wydajność, mimo iż w mowie potocznej są często używane jako synonimy pojęcia efektywności, są pojęciami w stosunku do niej szczegółowymi, mającymi charakter wskaźników efektywności gospodarowania. Dlatego, mówiąc o efektywności, interesują nas przede wszystkim skutki spowodowane działalnością przedsiębiorstw. Przez efekt rozumiemy określony rodzaj skutku, bez względu na to, czy ma on dla przedsiębiorstw znaczenie pozytywne czy negatywne. Z praktycznego punktu widzenia istotną kwestią jest jakościowe rozróżnienie efektów, ich wyodrębnienie i możliwość określenia ilościowego. Z tego względu wyróżnia się:

- 1) efekty mierzalne (łatwo wymierne) w sensie fizycznym, ilościowym;
- 2) efekty niemierzalne (trudno wymierne), ze względu na swoją naturę jakościową lub wielkie rozproszenie bądź rzadkie występowanie o charakterze probabilistycznym.

W pierwszej grupie efektów, czyli efektów mierzalnych, występuje jeszcze rozróżnienie między:

- 1) efektami wyrażanymi finansowo w księgowości,
- 2) efektami nie ujmowanymi w księgowości finansowej.

Z efektami mierzalnymi łączy się następne, nader istotne dla praktycznej oceny rozróżnienie efektywności, a mianowicie:

- 1) efektów wewnętrznych – „odczuwanych bezpośrednio” przez przedsiębiorstwo,
- 2) efektów zewnętrznych – „nie odczuwanych bezpośrednio przez przedsiębiorstwo”, a dotyczących innych podmiotów w otoczeniu [Bojarski 2001, s. 33].

Zaprezentowane klasyfikacje efektów pokazują, z jaką wielością i jakościową różnorodnością efektów mamy do czynienia w praktyce gospodarczej. Zauważalne jest, że tylko część z nich jest rutynowo uwzględniana w analizie efektywności przedsiębiorstwa. Pomijanie części efektów nie wynika bynajmniej z małego ich znaczenia dla przedsiębiorstwa, ale warunkowane jest takimi przyczynami, jak:

- 1) trudności wartościowania ekonomiczno-finansowego niektórych efektów,
- 2) niedostatki sprawozdawczości finansowej,
- 3) różne strategie funkcjonowania przedsiębiorstw,
- 4) brak zainteresowania przedsiębiorstw efektami zewnętrznymi.

Podsumowując tę część rozważań, należy stwierdzić, że ocena efektywności gospodarowania przedsiębiorstwa musi uwzględniać następujące podstawowe założenia:

- 1) skuteczność i efektywność zadań spełnianych na rzecz otoczenia mogą być budowane tylko wtedy, gdy ekonomika przedsiębiorstwa będzie oparta na prawidłowych relacjach zachodzących w fazie jego transformacji;

2) transformacja zasobów zachodzących w przedsiębiorstwie musi prowadzić do coraz lepszego zaspokojenia potrzeb klientów oraz zapewniać warunki do rozwoju i postępu technicznego;

3) nie jest możliwe, by przedsiębiorstwo w dłuższym okresie prowadziło działalność, której wyniki będą zaspokajały potrzeby otoczenia, a własna efektywność zostanie zaniedbana;

4) w długim okresie przedsiębiorstwo musi zapewniać efektywne wykorzystanie alokowanych zasobów, a więc uzyskiwać nadwyżkę finansową [Polaczek 2005, s. 139].

3. Istota analizy wskaźnikowej

Wskaźnik¹ jest to relacja celowo i merytorycznie powiązanych ze sobą wielkości dla uzyskania założonych wartości poznawczych [Waśniewski, Skoczylas 2002, s. 158]. Duże zainteresowanie analizą wskaźnikową oraz jej rozwój wynikają z tego, że są one prostym i wygodnym sposobem uogólnień dużej liczby informacji. Nadto analiza ta umożliwia porównanie uzyskanych wyników nie tylko w ramach przedsiębiorstwa, ale także między przedsiębiorstwami. Wartość poznawcza wskaźników jest uzależniona od zachowania zasad obowiązujących przy ich konstrukcji. Do podstawowych zasad tworzenia wskaźników zalicza się zasady celowości, odpowiedniości, współmierności i porównywalności, a także prostoty konstrukcyjnej, łatwości aplikacyjnej i podatności na integrację w systemie wskaźników [Zarzecki 1997, s. 9; Wędzki 2006, s. 216].

Ocena efektywności gospodarowania przedsiębiorstwem jest jednym z podstawowych narzędzi zarządzania przedsiębiorstwem. Stosowanie metod oceny efektywności przedsiębiorstw wymaga przewyciężenia problemów formalnych i merytorycznych. Problemy te mogą być wspólne dla różnych metod oceny, a także mogą mieć charakter specyficzny, wynikający z istoty danej metody. Do podstawowych problemów zalicza się:

1) trudności w doprowadzeniu do porównywalności wielkości ekonomicznych,

2) wpływ działań podejmowanych przez państwo na wynik finansowy osiągnięty przez przedsiębiorstwa.

W stosowaniu wskaźników powszechne jest posługiwanie się danymi pochodzącymi ze sprawozdań finansowych, co oznacza, że dane:

- nie są kompletne – tzn. nie zawierają pozaewidencyjnych pozycji wpływających na efektywność firmy;
- nie odzwierciedlają faktycznego stanu posiadanych zasobów, ze względu na ich historyczną wartość bądź stosowanie rozwiązań dotyczących amortyzacji;
- nie oddają aktualnej wartości wykazywanych w sprawozdaniu finansowym pozycji przez niedoszacowanie lub przeszacowanie [Siemińska 2002, s. 188].

¹ W opracowaniu przyjęto, że pojęcia wskaźnik oraz miernik traktowane są jako synonimy.

W praktyce gospodarczej analiza wskaźnikowa jest najbardziej rozpowszechnionym sposobem badania efektywności gospodarowania. Do zalet tej metody należy zaliczyć możliwości aplikacyjne wybranych formuł do innych metod, np. taksonomicznych, jako dane wejściowe w metodzie sieci neuronowych. Analiza wskaźnikowa może również występować w wersji analizy zarówno przyczynowo-skutkowej, jak i dynamicznej, co niewątpliwie uatrakcyjnia i wzbogaca obszary implementacji omawianej metody. Zalety aplikacyjne analizy wskaźnikowej można poprawiać przez:

- 1) wykorzystywanie w ocenie efektywności gospodarowania przedsiębiorstwa systemu wskaźników;
- 2) ocenę trendu rozwojowego, czyli dynamiczne podejście do badania zjawisk;
- 3) stosowanie analizy wskaźnikowej jako jednego z obszarów kompleksowej oceny przedsiębiorstwa (np. idea zrównoważonej karty dokonań);
- 4) nadawanie nowej jakości tradycyjnym wskaźnikom (np. modele scoringowe);
- 5) wzbogacenie istniejącego pakietu wskaźników o nowe formuły, będące odpowiedzią na aktualne zapotrzebowania informacyjne otoczenia i zarządu przedsiębiorstw (np. koncepcja ekonomicznej wartości dodanej) [Siemińska 2002, s. 128 i 174].

Cykliczny pomiar efektywności stanowi kluczowy element modelu zarządzania wartością przedsiębiorstwa. Dobrze skonstruowany wskaźnik efektywności ułatwia ocenę poszczególnych przedsiębiorstw w zakresie tworzenia korzyści dla właścicieli oraz kryterium oceny poziomu ich zmiany [Szczepankowski 2007, s. 131]. Mierniki oceny efektywności można sklasyfikować w następujący sposób:

- mierniki charakteryzujące osiągnięte wyniki,
- mierniki charakteryzujące posiadane zasoby,
- mierniki charakteryzujące przebieg procesów działalności,
- mierniki charakteryzujące sprawność przedsiębiorstwa [Wolke 1984, s. 7].

4. Wskaźniki pomiaru efektywności przedsiębiorstwa

Dokonywanie pomiaru wyników działalności gospodarczej przedsiębiorstwa jest głównym elementem zarządzania efektywnością. Wprowadzenie miar oceny gospodarowania nie prowadzi do poprawy efektywności, gdyż muszą się one stać elementami systemu zarządzania efektywnością. System zarządzania efektywnością musi być zgodny z systemem oceny przedsiębiorstwa, który jest celowo określonym zbiorem elementów oraz relacji zachodzących między tymi elementami, służącym do sformułowania sądów wartościujących działalność i stanu ekonomicznego przedsiębiorstwa.

Dobierając mierniki do systemu pomiaru i zarządzania efektywnością, należy posłużyć się logiką efektywności. Logika efektywności polega na zbudowaniu systemu zarządzania efektywnością będącego bezpośrednim przełożeniem założonych celów przedsiębiorstwa na możliwe do osiągnięcia wskaźniki ekonomiczne. Pierwszym

krokiem oceny całego przedsiębiorstwa jest wybór od jednego do trzech wskaźników. Następnie poszukuje się miar wpływających na ten wskaźnik. Tworzy się w ten sposób hierarchię miar – od poziomu całego przedsiębiorstwa do interesującego stopnia szczegółowości. Mając zbudowany system zarządzania efektywnością, można badać wpływ poszczególnych czynników na efektywność gospodarowania przedsiębiorstwa [Kaplan, Cooper 2000, s. 42; Rummler, Brache 2000, s. 199].

Budowa systemu zarządzania efektywnością, który obiektywnie odzwierciedlałby osiągnięte wyniki finansowe, stanowi bardzo ważny, a zarazem trudny problem zarządzania przedsiębiorstwem. Tylko przez dobór odpowiedniego zestawu i konstrukcji mierników można uzyskać stosunkowo wierny obraz działalności gospodarczej i stanu kondycji finansowej przedsiębiorstwa. Dobór wskaźników ekonomicznych do systemu zarządzania efektywnością przedsiębiorstwa powinien odbywać się z wykorzystaniem poniższej procedury:

1. Dostosowanie systemu do szczebla organizacyjnego zarządzania, pomiar i ocena na poziomie przedsiębiorstwa, zakładu, wydziału, procesu lub stanowiska pracy:

- na poziomie przedsiębiorstwa dominują mierniki finansowe, natomiast na stanowisku roboczym mierniki naturalne;
- przeanalizowanie struktury produkcji przedsiębiorstwa (jednorodna czy niejednorodna) pod względem ilościowym i wartościowym;
- analiza produkcji pod kątem wielkości zużycia podstawowych czynników produkcji oraz struktury kosztów.

2. Zidentyfikowanie kluczowych kryteriów opisujących każdy z tych wyników celem uzyskania informacji o:

- efektywności gospodarowania przedsiębiorstwa;
- rezerwach w wykorzystaniu zasobów przedsiębiorstwa.

3. Opracowanie miary oceny każdego z kluczowych kryteriów oraz zagwarantowanie jej elastyczności, z wykorzystaniem:

- wskaźników syntetycznych pozwalających na najbardziej ogólną ocenę efektywności gospodarowania i obliczanych w dłuższych okresach;
- wskaźników szczegółowych i analitycznych (wyjaśniających, uzupełniających) służących do pogłębionej analizy.

4. Zapewnienie porównywalności w przekrojach przestrzennych i czasowych przez opracowanie celów lub standardów dla każdego wskaźnika [Borowiecki 1988, s. 87].

Obszary stosowania poszczególnych wskaźników zostały przedstawione na rys. 1.

Zgodnie z rys. 1 wyróżnia się dwa podstawowe kryteria stosowania wskaźników efektywności. Pierwszym kryterium jest zakres oceny. Im jest on większy, tym bardziej wzrasta w ocenie efektywności rola wskaźników finansowych i na odwrót. Drugim kryterium jest okres. Im dłuższy jest okres oceny, tym większe jest znaczenie wskaźników finansowych. I na odwrót. Można przyjąć, że im większy stopień uogólnienia badanych zjawisk, tym zakres stosowania mierników finansowych się

zwiększa. W związku z tym dominacja poszczególnych rodzajów wskaźników efektywności będzie uzależniona od szczebla organizacyjnego przedsiębiorstwa.

Kraj Sektor Przedsiębiorstwo Zakład Wydział Oddział Gniazdo Stanowisko	Wskaźniki finansowe						
	Wskaźniki naturalne				Wskaźniki ogólne		
	Wskaźniki cząstkowe						
	Godzina	Zmiana	Dzień	Tydzień	Miesiąc	Kwartał	Rok

Rys. 1. Obszary stosowania wskaźników efektywności

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Kosieradzka 1999, s. 84].

Wykorzystując w ocenie efektywności gospodarowania przedsiębiorstwa analizę wskaźnikową, należy uwzględnić mogące się pojawiać następujące problemy:

1. Dobór poziomu pomiaru i stopnia zagregowania wskaźników efektywności (poziom przedsiębiorstwa, zakładu, wydziału, stanowiska pracy).

2. Sposób wyrażania produkcji i zasobów: w jednostkach naturalnych czy pieniężnych, jeśli wartościowo, to czy w cenach bieżących, czy stałych.

3. Brak wartości wzorcowych dla poszczególnych wskaźników (np. średnia wydajność na jednego pracownika satysfakcjonująca w jednej branży, nie jest akceptowana w innej). Dlatego tak istotne jest analizowanie trendów zmian w kolejnych okresach oraz porównywanie z wielkościami średniobranżowymi lub innymi przedsiębiorstwami branży.

4. W badaniu przedsiębiorstw tej samej branży, ale będących w różnej fazie cyklu życia przedsiębiorstwa.

5. Wpływ inflacji na wartości wskaźników w kolejnych latach, w wypadku zastosowania podejścia dynamicznego. Przy czym niedogodność ta jest mniejsza w wypadku, gdy licznik i mianownik wskaźnika są w podobnym stopniu zależne od stopy inflacji. W innych wypadkach należy stosować odpowiednie indeksy cen.

6. Porównywanie wyników uzyskiwanych przez badane przedsiębiorstwo z wynikami innych przedsiębiorstw ma sens wówczas, gdy charakteryzują się one podobnymi warunkami techniczno-organizacyjnymi (przedsiębiorstwa zbliżone pod względem wielkości i struktury liczby zatrudnionych, podobne rynki zbytu). Bardzo często przedsiębiorstwa różnicują się między sobą z powodu wewnętrznej dywersyfikacji prowadzonej działalności (np. coraz częstsze wykorzystywanie outsourcingu).

7. Przy porównywaniu przedsiębiorstw działających w różnych krajach należy zwrócić uwagę na formułę obliczania wskaźników oraz ich interpretację [Kosieradzka 1999, s. 94].

5. Podsumowanie

Przeprowadzone w opracowaniu rozważania pozwalają na stwierdzenie, że analiza wskaźnikowa stanowi podstawową metodę oceny efektywności przedsiębiorstwa. Mimo swojej prostoty konstrukcji, łatwości i szybkości obliczeń analiza wskaźnikowa powinna być uzupełniona innymi narzędziami analitycznymi. Wynika to z tego, że wskaźniki wykorzystywane w analizie mają w dużej mierze charakter umowny, a problemy metodologiczne związane z ich budową utrudniają poprawne wnioskowanie i interpretację [Sierpińska, Jachna 2006, s. 145].

Walory aplikacyjne analizy wskaźnikowej dowodzą, że obecnie wykorzystywana jest w zarządzaniu wartością przedsiębiorstwa, co jednoznacznie potwierdza jej dużą przydatność w zarządzaniu przedsiębiorstwem.

Kończąc rozważania niniejszego opracowania, należy wskazać, że w analizie wskaźnikowej najistotniejsze są:

- kryterium oceny kształtowania poziomu wskaźnika, w tym odniesienie do benchmarku,
- tendencje zmian w czasie,
- interpretacja wskaźnika.

Literatura

- Bojarski W.W., *Efektywność systemowa przedsięwzięć gospodarczych*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości im. Bogdana Jańskiego, Warszawa 2001.
- Borowiecki R., *Efektywność gospodarowania środkami trwałymi w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Kraków 1988.
- Dudycz T., Brycz B., *Efektywność funkcjonowania polskich przedsiębiorstw w latach 1995-2004 – wstępne badania empiryczne*, [w:] *Efektywność źródłem bogactwa narodów*, red. T. Dudycz, ZN Społecznej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi, t. VII, Łódź–Wrocław 2006.
- Hamrol M., *System oceny przedsiębiorstwa przemysłowego*, AE w Poznaniu, Poznań 1992.
- Kaplan R.S., Cooper R., *Zarządzanie kosztami i efektywnością*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2000.
- Kosieradzka A., *Produktywność – pojęcia podstawowe*, [w:] *Vademecum produktywności*, Agencja Wydawnicza „Placet”, Warszawa 1999.
- Polaczek R., *Przemiany strukturalne majątku a efektywność gospodarowania przedsiębiorstw sektora piwowarskiego*, Poznań 2005.
- Rummler G.A., Brache A.P., *Podnoszenie efektywności organizacji*, PWE, Warszawa 2000.
- Siemińska E., *Metody pomiaru i oceny kondycji finansowej przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo „Dom Organizatora” TNOiK, Toruń 2002.
- Sierpińska M., Jachna T., *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Szczepankowski P., *Wycena i zarządzanie wartością przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

-
- Waśniewski T., Skoczylas W., *Teoria i praktyka analizy finansowej w przedsiębiorstwie*, FRR w Polsce, Warszawa 2002.
- Wędzki D., *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2006.
- Wolke R., *Koszty a efektywność gospodarcza i mierniki jej oceny*, PTE, Warszawa 1984.
- Zarzecki D., *Wykorzystanie wskaźników finansowych w ocenie przedsiębiorstwa. Podstawowe zagadnienia*, Interbook, Szczecin 1997.

RATIO ANALYSIS AS A BASIC METHOD TO MEASURE A COMPANY'S EFFICIENCY

Summary

The study attempts to prove that the ratio analysis is a basic method to measure a company's management efficiency. The study presents basic information on efficiency and ratio analysis, particularly with regard to the efficiency ratios.